

Summary

Ozel V. The Contractual Grounds of Marriage in the History of Ukrainian Law (X – the first half of XVII centuries).

The contractual nature of marriage is studied in the article on the basis of standards of law which were used in Ukraine in the times of Kiev Rus and Lithuanian-Polish period. Terms, arrangement of conclusion and basic conditions of marriage contracts are discussed according to the Lithuanian Statutes. The historical and legal conception of the term “civil marriage” is taken up in the article.

Key words: family law, marriage, civil marriage, a marriage contract, property relations, marriage breaking.

Отримано 14.09.2013

УДК 94(477)»1850/1870»

Н. О. ПОПОВА

Наталія Олександрівна Попова, кандидат історичних наук, доцент Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького

МІЖ САМОСТІЙНІСТЮ І ФЕДЕРАТИВНІСТЮ: ДЕРЖАВНО-ПРАВОВІ ІДЕЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ У 1850–1870-Х РР.

Участь інтелігенції у процесі державотворення в третій чверті XIX ст. є важливою темою в контексті сучасного розвитку незалежної української державності. Це зумовлюється передусім тим, що упродовж десятиліть зазначеного періоду державно-правові ідеї тогочасної інтелігенції слугували підґрунтям у реалізації державницької ідеї на початку XX ст., яка передує сучасності. Адекватне відтворення державницьких поглядів інтелігенції може стати певним методологічним орієнтиром за новітніх умов формування громадянського суспільства.

Актуальність зазначеної теми підтверджується її постійною присутністю на шпальтах українських часописів протягом останнього десятиліття, а також і тією особливою увагою, яку приділяли українські науковці дослідженню державотворчої функції української інтелігенції. Зокрема, це праці М. Кармазіної¹, А. Коцура², Ю. Левенця³, О. Салтовського⁴ та ін.

Отже, метою зазначеної розвідки є аналіз державно-правових поглядів тогочасної української інтелігенції, щодо української державності в третій чверті XIX століття.

Перед тим як перейти до безпосереднього дослідження самостійницьких та федеративних ідей у середовищі української інтелігенції у 1850–1870-х рр., спочатку варто звернутися до діяльності Кирило-Мефодіївського товариства, оскільки такі його лідери, як Т. Шевченко, М. Костомаров, В. Білозерський, П. Куліш після свого повернення із заслання продовжували працювати над «українським національним проектом» і мали вагомий вплив на інших діячів українського національного руху.

Провідною ідеєю членів Кирило-Мефодіївського братства, як стверджує А. Катренко, «було здобуття політичної незалежності та створення самостійної української держави»⁵. Її історичні передумови створення обґрунтував М. Костомаров у «Книзі буття українського народу». Зокрема, у п. 109 «Книги буття...» підкреслювалося, що «Україна буде невіддільною Річчю Посполитою»⁶. У відозві «Брати українці!» також наголошено, що кожний народ зобов'язаний створити свою державу і «управлятися несмісимо з іншими»⁷. У другому пункті розділу «Головні ідеї» статуту вказувалося, що «кожне слов'янське плем'я повинно мати свою самостійність»⁸. Оскільки «окреме її існування не можливе, вона буде перебувати між декількома вогнями, буде утискувана. І може зазнати ще гіршої долі ніж поляки. Тому єдиним засобом забезпечення гарантії національних прав може стати об'єднання слов'янських племен в одну сім'ю під охороною закону, любові й свободи кожного»⁹.

Отже, Кирило-Мефодіївці висували ідею створення слов'янської федерації (більше – навіть конфедерації) для забезпечення вільного існування української незалежної держави. Тобто, основна мета – самостійна держава, а слов'янська федерація – для її захисту.

Натхненником державної самостійності України для Кирило-Мефодіївців був Т. Шевченко. Саме в цей час він пише такі свої твори: «Великий льох», «Розрита могила», «Кавказ». У них показано його бачення вільної України.

Образ України як самостійної держави, створений Т. Шевченком і висвітлений у його «Кобзарі», цілком точно зрозуміло його оточення й прийдешнє покоління. Так, М. Драгоманов писав: «В усіх писаннях 1845 р. («Великий льох», «Розрита могила», «Кавказ») Шевченко виступає ясно з тим, що пізніше звалось українським «сепаратизмом». По всьому тому, що писав Шевченко з 1845 р. воля та – більш усього воля своєї породи й країни, воля національна й державна». Даючи характеристику Шевченковому сепаратизмові, М. Драгоманов писав: «...сепаратизм той у Шевченка більш усього козацький звісно без того вже трохи

панського духу як у козацької старшини XVIII ст. То сепаратизм із більш демократичним нахилом, зовсім такий як у «Истории руссов», та тільки перш усього сепаратизм, який усе зло в своїй країні виводить від *чужих* (виділено – М. Д.) од москаля, од московського царя»¹⁰.

Загалом сепаратистські ідеї українців активізувалися наприкінці 1850-х рр. Лібералізація царського режиму відродила надію на можливість успішної праці в зазначеному напрямі. Так, П. Куліш, виступаючи проти єднання України з Росією, у листі до С. Аксакова писав: «Українська майбутність... не може бути однаковою з майбутністю великоруського народу. Між нами і вами лежить така ж сама безодня, як між драмою та епосом: і те і друге є великі творіння Божественного Генія, та дивно бажати, щоб вони злилися в один рід!» І далі: «А ваша суспільність гадає що для нас клином збіглася земля в Московському царстві, що нас створено для Московського царства...»¹¹.

Деякі дослідники заперечують самостійницькі прагнення українофілів. Як аргумент вони наводили цитати із листів П. Куліша до М. Юзефовича, в яких він писав: «Ми з Московською землею не ворогуємо... Сохрани нас Боже Московські землі одбігати! Будемо чинити, так як чинили наші предки. Москва їх одбігає, а вони до Москви горнутья, наче той брат, що покинули рідні брати на Самарських степах; Москва їх цурається, а вони на зло платять добром і заступають її від шведа так, як заступила християнський мир од мусульман, а православний від католиків»¹². Зі стилю цієї цитати видно, що вона писана із сарказмом; П. Куліш спеціально демонструє негативне становище України в складі Російської імперії. Особливу увагу слід звернути на те, що лист адресувався М. Юзефовичу, який вірою і правдою служив Російському урядові. П. Куліш, знаючи про це, перед ним не розкривався. На характер Кулішевих листів до Юзефовича впливало й те, що останній, займаючи високу посаду, неодноразово допомагав П. Кулішу як у кар'єрі, так і матеріально. Тож, на наш погляд, листи П. Куліша до М. Юзефовича не можуть бути достовірним джерелом при вивченні національно-політичних поглядів П. Куліша.

Насправді П. Куліш сподівався на відокремлення України від Росії і створення незалежної української держави. У листі до Аксакова в 1858 р. він писав: «Ми не добиваємося від уряду і вашого суспільства неможливого поки що, але ми зберігаємо завіт свободи нашого самостійного розвитку...». Ця цитата свідчить про те, що П. Куліш розглядав створення української самостійної держави як віддалену перспективу.

Підтвердженням цього є його стаття «Полякам об украинцах», де він на закид, що українцям у своїх прагненнях ніяк не обійтись без цивілізаторів – поляків, у яких у руках і просвіта, і гроші відповідав: «ви по-вашому, освічене і багате суспільство XIX віку, а ми будемо таким суспільством, можливо в XX, тому не варто звертати із свого шляху на чужий примарливий»¹³.

М. Костомаров намагався довести, що український народ рівний у своїх національних правах як з росіянами, так і з поляками, він теж має всі права на реалізацію власного національного проекту. Про це свідчить його стаття в «Основі» «Правда полякам о Руси», в якій він, звертаючись до поляків, стверджував: «...пора поводитися з нами як з народом рівним собі, поважати наше прагнення до самостійного і незалежного розвитку наших народних сил, а не вважати нас масою котра не має, по виразу автора істини *про руського духу* (виділено – М. К.), ні особливостей, ні виділеного характеру, тільки для того і годиться, щоб служити сирим матеріалом для польської національності...»¹⁴.

Підтвердженням того, що П. Куліш і М. Костомаров та інші українські діячі були прихильниками самостійності України, є доповідна записка флігель-ад'ютанта, полковника М. Мезенцева, який у вересні 1863 р. був командирований III відділенням «в південні губернії у зв'язку із зростаючою там малоросійською пропагандою». М. Мезенцев доповідав: «носія українських костюмів, вживання малоросійського нареччя, маніфестації з приводу пам'яті поета Шевченка ... все це б не представляло б «ніякої загрози», якби поряд з цим деякі впливові по своєму таланту особистості, як Костомаров, Куліш і його співники, не проводили систематично такі начала, утвердження яких несуть за собою позитивну політичну сепарацію Малоросії від іншої частини Російської імперії».

Характеризуючи засоби, які мала намір використати українська інтелігенція для досягнення своїх цілей, М. Мезенцев писав, що «малоросійські передові люди розійшлися на два стани; і з них більшість по вродженій ненависті до полонізму стали більш стримані у своїх заявах, зберігаючи тільки сильну наполегливість для досягнення улюбленої думки «молодої Малоросії» (образ «молодості» тоді використовувався у багатьох тогочасних національних рухах – Н. П.) – викладання в народних школах початкової освіти на малоросійським нареччі» [...] інші меншість, проявляють велике прагнення до сепаратизму, ще не знають про засоби його досягнення, залишаючи на крайній випадок можливість примкнути до польського руху»¹⁵.

Отже, наприкінці 1850-х – на початку 1860-х рр. у середовищі української національно мислячої інтелігенції досить чітко простежуються самостійницькі прагнення, чому сприяла ліберальна позиція царського уряду, який до 1862 р. не надавав особливого значення прагненням українофілів. М. Драгоманов писав: «Уряд російський, тоді ще «новачок» в теоріях державно-національного централізму, спочатку не противився таким думкам і в 1861 р. навіть обернувся до українофільських авторитетів у Петербурзі, щоб вони переклали на українську мову «Положение о крестьянах 19 февраля» ...» Тільки з 1863 р. уряд російський кинувся вороже на всяку українську тенденцію»¹⁶.

Принагідно зазначимо, що, починаючи від 1862 р., уряд почав пильно приглядатися до діяльності українофілів. Загострення контексту російсько-польських відносин призвело до різкого підвищення підозрливості влади до кожної несанкціонованої політичної активності в Південно-Західному краї. Так, восени 1862 р.

внаслідок зростаючого хвилювання у Південних губерніях було створено «Комітет по справам Західного краю» на чолі з П. Гагаріним. У обов'язки цього комітету входило контролювати ситуацію в Україні.

Особливо посилилася реакція російського уряду після польського повстання у 1863 р., що зумовило репресивні заходи проти діяльності українофілів. З огляду на такі обставини українська інтелігенція вимушена була вдатися до конспірації та ретельного маскуванню самостійницьких поглядів. Так, П. Куліш у листі до О. Кониського радив йому менше говорити про українську справу і цим передчасно насторожувати ворогів, а спокійно і практично втілювати її в життя: «...ходіть Ви тихо, як лін по дну, а про те не зупиняйтесь ні на день»¹⁷.

Харківський громадівець А. Шиманов теж стверджував, що «усяку пропаганду треба здійснювати з врахуванням наявних суспільно-політичних умов, особливо це стосується української пропаганди..., «...потрібно обережніше вести українську справу і глибше заривати її в ґрунт... не виявляючи її колективний характер»¹⁸. Окрім конспіративності національно свідомої інтелігенція використовувала такий метод, як «загравання» з російським урядом. Демонструючи лояльність, таким чином намагалися виграти певні пільги для своєї справи. Так, діячі полтавської громади в 1862 р. надіслали петицію в Петербурзький комітет грамотності, де просили офіційного дозволу на запровадження в початкових школах навчання українською мовою. Копію цієї петиції вони передали до Чернігівської громади із проханням виступити із аналогічною. Характерним є прохання діячів чернігівської громади не звертати уваги на наявні в листі лояльні висловлювання щодо російських офіційних кіл – на зразок «доброчинні наміри уряду» та ін. Тут же констатовалося, що це було необхідним з огляду на те, що деякі російські журнали підозріло ставляться до «пробудження національної свідомості» в Україні, а уряд аж ніяк не збирається «ліберально дивитися на українське питання»¹⁹.

Конспіруючи свої політичні цілі, українська інтелігенція висувала на передній план культурно-наукову діяльність. Про це, зокрема, свідчить відкриття Відділу Російського географічного товариства, під час якого, як стверджує О. Волков у своїх споминах, «П. Чубинський, забувши про перестороги, «окрім наукових питань торкнувся в деякій мірі політичних...», за що отримав зауваження від громадівців, які стверджували, що потрібно було говорити виключно про науку, оскільки, при відкритті були присутні сторонні до діяльності громадівців люди. Такі як: М. Бунге, В. Шульгін, П. Любимов (а Шульгін уже тоді почав відноситися вороже – О. В.)»²⁰.

Вчені, що заперечують наявність сепаратистських прагнень в українській інтелігенції у 1850–1870-х рр., часто як доказ використовують цитати із так званих їхніх «оборонних статей», в яких вони, заперечуючи сепаратистські прагнення, доводили свою аполітичність, наголошуючи на культурній діяльності. Свідченням цього є їх публічна заява, так званий «Отзвиз из Киева», яку підписали 21 особа. У цій заяві вони називали звинувачення їх у державному сепаратизмі «безглуздим і наївним наклепом», оскільки політичний сепаратизм, на їхню думку, є «смішною дурницею», яка не потрібна і не заслуговує їхньої уваги²¹.

Звичайно, у тогочасних політичних умовах, коли будь-яка, особливо національного спрямування, опозиційна думка переслідувалася, вони не могли відверто викласти свої справжні наміри, а навпаки намагалися приховати. Такі статті було написано спеціально для російських офіційних кіл з метою пом'якшення реакційної політики, спрямованої проти діяльності українофілів.

Декілька так званих «оборонних статей» було написано і М. Костомаровим, у яких він теж заперечував наявність «сепаратистських» прагнень у середовищі української національно мислячої інтелігенції. Так, у статті «Ответ г. Малороссу-волянцу (по поводу обвинения в злоумышленном сепаратизме)» у 1864 р він писав: «по нашому глибокому переконанню думка про відділення Малоросії до такої міри не відповідає історичній істині, що і говорити про це серйозно не можна...»²².

Зіставлення цієї статті із статтями М. Костомарова, писаними у 1861 р., зокрема: «Две русские народности» та «Правда полякам о Руси», в яких вчений писав про розбіжності росіян і українців та доводив право останніх на самостійний розвиток, ще раз доводить політичну кон'юнктурність «оборонних статей».

Загалом, аналізуючи наведені вище статті, ми бачимо, що вони писалися в період реакції 1862–1864 рр., тобто в той час, коли вільно говорити про самостійницькі прагнення автори не могли, а навпаки намагалися їх ретельно приховати. Тому «оборонні статті», на нашу думку, не можуть бути достовірним джерелом для дослідження самостійницьких поглядів української інтелігенції.

Про самостійну українську державу як віддалену перспективу свідчить і те, що ідеалом, на який рівнялася українська інтелігенція під час реалізації власного національного проекту, була Італія, яка змогла об'єднати свої розрізнені частини, ставши самостійною державою. Як стверджує О. Мицюк, «Антонович постійно вказував на національне відродження здавалося цілком онімеченого й упослідженого чеського народу, – це з одного боку. А з другого – на успішну боротьбу розділеної й пограбованої Італії за своє об'єднання і свободу. Шлях цих країн і становив віддалений ідеал для Антоновича, хоч він про нього відкрито і не заявляв»²³.

Постать В. Антоновича для нас є знаковою у вивченні сепаратистської течії, оскільки вона якнайкраще віддзеркалює психологічно-емоційний настрій тогочасної інтелігенції, провідні діячі якої, такі як П. Куліш, М. Костомаров, В. Антонович увесь час маскувалися, і навіть найближче їх оточення, їхні однодумці в справі розбудови української нації не завжди знали про їх справжні наміри.

О. Кістяківський писав про В. Антоновича у своєму щоденнику, називаючи його, «хитроумним Одисеем, якого розпізнати важко і дуже»²⁴.

Надмірну обачність В. Антоновича, його неймовірний самоконтроль і майже повну замкнутість відзначала більшість із тих, хто з ним спілкувався. О. Барвінський згадував, що відомий учений «так навик був до великої обережності, що навіть у своїй кімнаті говорив пошепки остерігаючись підслухування, розмови з ким не будь не покликаним»²⁵.

В. Винниченко з приводу утаємниченості В. Антоновича і стриманості у його наукових працях писав: «За ним постійно стежили, перевіряли його листування, визивали для дачі свідчень, підсиляли до нього агентів, що видавали себе то за ярих українофілів, то за делегатів Ржонда. І він жив вічно під страхом репресій, тяжких і образливих пояснень, висилки із атмосфери в якій тільки і міг працювати на користь тієї мети, якій він віддавався всеціло...»²⁶. Таким чином, враховуючи тогочасні суспільно-політичні реалії, П. Куліш був вимушений стати «людиною з тисячею масок», ховаючи свої справжні погляди «під абажуром», М. Костомаров демонструвати свою подвійну ідентичність, В. Антонович – утаємниченість.

Отже, після урядових репресій українська інтелігенція зрозуміла нереалістичність і неприйнятність політики, спрямованої на здобуття державної самостійності України в означений період, тому вона для них була як віддалена мета реалізації національного проекту, а перехідним етапом для її здобуття мала стати федерація.

Автономістсько-федеративні прагнення українців активізувалися на початку 1870-х рр., що було пов'язано із пом'якшенням політики царського уряду щодо діяльності українофілів та з діяльністю М. Драгоманова, якому належить більш чітке порівняно з попереднім періодом теоретичне розроблення автономістсько-федералістської концепції політичної самостійності України. Як стверджує Л. Комзюк, «М. Драгоманов мав на увазі не вузьку, обмежену адміністративно-територіальну автономію, а широку політичну автономію у федеративній державі, яка, за словами М. Грушевського, «більш-менш наближається до державної самостійності»²⁷.

Принагідно зазначимо, що й сама федералістська концепція, як слушно зауважив І. Лисяк-Рудницький, «була спробою знайти компромісний характер між національними й [російськими] імперськими інтересами...»²⁸.

Таким чином, ідея української самостійності, вперше висунута на політичному рівні кирило-мефодіївцями, знайшла своє подальше втілення у прагненнях Надніпрянської інтелігенції у 1850–1870-х роках. Остання, взявшись за реалізацію власного національного проекту, усвідомлювала, що найкращим захистом новоствореної української модерної нації буде своя держава. Зокрема, репрезентантом ідеї української державності для тогочасної української інтелігенції став Т. Шевченко. Саме під «сепаратистським» кутом зору, за свідченням М. Драгоманова, тогочасні інтелектуали сприймали твори Кобзаря, виношуючи ідею створення української самостійної держави.

Однак після репресивних заходів російського уряду в 1863 р. українська інтелігенція зрозуміла нереалістичність прагнень, спрямованих на здобуття державної самостійності України в означений період, тому вона для них стала віддаленою перспективою, а перехідним етапом для її здобуття мала стати автономія у федеративній державі.

¹ Кармазіна М. Ідея державності в українській політичній думці (кінець XIX – початок XX століття). – К., 1998. – 350 с.

² Коцур А. Ідея державності в історичній думці та суспільно-політичному житті України кінця XVIII–початку XX ст.: Автореф. дис. ... докт. іст. наук. – К., 2001. – 35 с.

³ Салтовський О. Ідея української державності в історії вітчизняної політичної думки (від витоків до початку XX сторіччя): автореф. дис. ... докт. політ. наук. – К., 2003. – 36 с.

⁴ Левенець Ю. Теоретико-методологічні засади української суспільно-політичної думки: проблеми становлення та розвитку (друга половина XIX–початок XX століття). – К., 2001. – 584 с.

⁵ Катренко А. Український національний рух XIX ст.: У 2 ч. – Ч. I. Перша половина XIX ст. – К., 1998, – 88 с. – С. 75.

⁶ Костомаров М. Книга буття українського народу // Національні процеси в Україні: історія і сучасність. Збірник документів і матеріалів під ред. В. Панібудьласки. Ч. I. – К., 1997. – С. 252.

⁷ Костомаров М. Відозва «Брати українці» // Національні процеси в Україні: історія і сучасність. Збірник документів і матеріалів під ред. В. Панібудьласки. У 2-х частинах. – Ч. I. – К., 1997. – С. 254.

⁸ Устав Слов'янського общества св. Кирилла и Мефодія // Національні процеси в Україні: історія і сучасність. Збірник документів і матеріалів під ред. В. Панібудьласки. У II частинах. – Ч. I. – К., 1997. – С. 381.

⁹ Драгоманов М. Шевченко, українофіли і соціалізм // Драгоманов М. Вибране (...мії задум зложити очерк історії цивілізації на Україні). – К. – 1991. – С. 366.

¹⁰ Драгоманов М. Передне слово [до Громади] // Драгоманов М. Вибране (...мії задум зложити очерк історії цивілізації на Україні). – К. – 1991. – С. 284.

¹¹ Куліш П. Листи до М. В. Юзефовича // Киевская старина. – 1899. – № 3. – С. 314–315.

¹² Куліш П. Полякам об украинцах // Основа. – 1862. – № 2. – С. 66–86.

¹³ Левенець Ю. Від Кирило-Мефодіївців до М. Драгоманова // Українська ідея. Історичний нарис. – К., 1995. – С. 85.

¹⁴ Костомаров Н. Правда полякам о Руси (по поводу новой статьи в Revue contemporaine) // Русские инородцы. – М., 1996. – С. 369.

¹⁵ Російський державний історичний архів у м. Санкт-Петербурзі – Ф. 776. – Оп. 11. – Од. 36. 61. – Арк. 28–28 зв.

¹⁶ Драгоманов М. Чудацькі думки про українську національну справу. // Драгоманов М. Вибране (...мії задум зложити очерк історії цивілізації на Україні). – К., 1991. – С. 327.

¹⁷ Возняк М. Листування Панька Куліша з Олександром Кониським // Нова Україна. – 1923. – № 10. – С. 148.

¹⁸ Гніп М. До історії громадівського руху 1860 рр. (Записка А. Л. Шиманова) // За сто літ. – 1930. – № 5. – С. 179.

¹⁹ Шевелів Б. Петиції українських громад до Петербурзького комітету грамотності з 1862 р. // За сто літ. – 1928. – № 3. – С. 11–12.

²⁰ Волков О. П. П. Чубинский. Отрывки из личных воспоминаний. – М., без года. – С. 5.

²¹ Отзыв из Киева // Матеріали до біографії В. Б. Антоновича. – К., 1929. – С. 46.

²² Костомаров М. Ответ г. Малороссу-Вольнцу (по поводу обвинения в злоумышленном сепаратизме) // Русские инородцы – М., 1996. – С. 505.

²³ Мицюк О. Українські хлопомани. – Чернівці. – 1933. – С. 46.

²⁴ ЦДІАК. – Ф. 263. – оп. 1. – Спр. 69. – А. 20.

²⁵ Барвінський А. Спомини з мого життя. – Львів, 1913. – Ч. 2. – С. 318.

²⁶ Винниченко І. Речи и поминки. – Одесса, 1914. – С. 264.

²⁷ Комзюк Л. Домінанти вітчизняної політико-правової думки. Конституційні проекти М. Драгоманова і М. Міхновського в контексті протистояння, діалогу і синтезу альтернативних концепцій самостійності України // Віче. – 1997. – № 12. – С. 106.

²⁸ Лисяк – Рудницький І. Четвертий Універсал та його ідеологічні попередники // Історичні есе. – Т. 2. – С. 7.

Резюме

Попова Н. О. Між самостійністю і федеративністю: державно-правові ідеї української інтелігенції у 1850–1870-х рр.

У статті проаналізовано головні завдання, цілі та методи державотворчої діяльності інтелігенції. Зокрема, простежено погляди українофілів на федералізм та самостійність як кінцеву мету українського державотворення. Доведено, що інтелігенція, взявшись за реалізацію власного національного проекту, усвідомлювала, що найкращим захистом новоствореної української модерної нації буде своя держава. Однак після репресивних заходів російського уряду в 1863 р. українська інтелігенція зрозуміла нереалістичність прагнень, спрямованих на здобуття державної самостійності України в означений період, тому вона для них стала віддаленою перспективою.

Особливу увагу в статті приділено розгляду ідеї створення слов'янського союзу на конфедеративній основі, який передбачав самостійність і рівноправність для всіх його членів. Такий союз, на думку наддніпрянської інтелігенції 50–70-х рр. XIX ст., був би кращою формою державного устрою для слов'янських народів при подальшому створенні ними окремих незалежних держав.

Доведено, що виходячи із суспільно-політичних умов того часу, коли відкрита політична діяльність української інтелігенції була неможливою, вона вибрала культурний шлях дій, який був як єдино можливим, так і необхідним для підняття рівня національного самоусвідомлення.

Ключові слова: інтелігенція, федералізм, самостійність, державотворення, слов'янський союз, конфедерація.

Резюме

Попова Н. О. Между самостоятельностью и федеративностью: государственно-правовые идеи украинской интеллигенции в 1850–1870-х гг.

В статье проанализированы основные задачи, цели и методы государственной деятельности интеллигенции. Раскрыты взгляды украинофилов на федерализм и самостоятельность как конечную цель украинского государства. Доказано, что интеллигенция взявшись за реализацию собственного национального проекта, осознавала, что лучшей защитой для украинской нации будет свое государство. Однако, после репрессивных мер русского правительства в 1863 г., украинская интеллигенция поняла не реалистичность стремлений, направленных на получение государственной самостоятельности Украины в указанный период, поэтому она для них стала отдаленной перспективой.

Особое внимание в статье уделено рассмотрению идеи создания славянского союза на конфедеративной основе, который предусматривал самостоятельность и равноправие для всех его членов. Такой союз, по мнению надднепрянской интеллигенции 50–70-х гг. XIX в., был бы лучшей формой государственного устройства для славянских народов при дальнейшем создании ими отдельных независимых государств. Доказано, что исходя из общественно – политических условий того времени, когда открытая политическая деятельность украинской интеллигенции была невозможна, она выбрала культурный путь действий, который был как единственно возможным так и необходимым для поднятия уровня национального самосознания.

Ключевые слова: интеллигенция, федерализм, самостоятельность, государства, славянский союз, конфедерация.

Summary

Popova N. Between independence and federation: the constitutional ideas of Ukrainian intellectuals in 1850–1870-I es.

The article analyzed the main objectives, goals and methods of works are revealed. The research also examines the views of ukrainophiles on federalism and independence as a final goal of the Ukrainian state. It is proved that intellectuals joined its own implementation of the national project, realize that the best defense of the newly formed Ukrainian modern nation will have its own state. However, after the repressive measures of the Russian government in 1863, Ukrainian intelligentsia realized unrealistic aspirations aimed at gaining state independence of Ukraine at its appointed time, so for them it was a remote possibility. Particular attention is paid to the paper the idea of the Slavic Union, confederal basis, which provided for autonomy and equality for all its members. Such a union, according to the Dnieper intellectuals 50-70-ies of the XIX century. Would be the best form of government for the Slavic peoples in the further establishment of a separate independent states. It is shown that based on the social and political conditions of the time when open political activity Ukrainian intelligentsia was impossible, she chose a cultural way of action that was like the only possible and necessary to raise the level of national identity.

Key words: intellectuals, federalism, autonomy, state, Slavic union, confederation.

Отримано 16.09.2013